

УДК 930.1:303.446.4

DOI: 10.26565/2225-6505-2017-2-15

Д. В. Сачко
Херсонський державний університет

ІДЕЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ У ПОГЛЯДАХ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ

Стаття присвячена інтелектуальній спадщині Докії Гуменної, зокрема аналізу її ідеї об'єднаної Європи. Особлива увага приділяється поглядам письменниці на причини міжнародних конфліктів. Розкрито основні аспекти трактування Д. Гуменною місця України в об'єднаній Європі, права на статус суверенної держави, що у своєму розвитку спирається на давні державницькі традиції. Визначено, що ідея Докії Гуменної була на свій час актуальною та обґрунтованою.

Ключові слова: Докія Гуменна, Європа, європейська інтеграція, Україна, військовий конфлікт.

Статья посвящена интеллектуальному наследию Докии Гуменной, а именно ее идее объединённой Европы. Особое внимание уделено взглядам писательницы на причины международных конфликтов. Раскрыты основные аспекты трактования Д. Гуменной места Украины в объединённой Европе, права на статус суверенного государства, основой развития которого являются давние традиции государственности. Определено, что идея Докии Гуменной в свое время была актуальной и обоснованной.

Ключевые слова: Докия Гуменная, Европа, европейская интеграция, Украина, военный конфликт.

The article is devoted to intellectual heritage of Dokia Humenna, namely, her idea of a united Europe. Particular attention is paid to the views of the writer on the causes of international conflicts. The main aspects of the interpretation of Dokia Humenna Ukraine's place in the united Europe, the right to the status of a sovereign state, the basis for the development since it has a long tradition of statehood, the causes of loss of statehood. From these studies we can draw a conclusion that the idea of Dokia Humenna about the need to unite the countries of Europe in its time was relevant and justified.

Key words: Dokia Humenna, Europe, European integration, Ukraine, military conflict.

Чергова загроза суверенітету України, її територіальній цілісності, матеріальному та культурному розвитку, вимагає остаточного цивілізаційного вибору, розуміння та прийняття свого минулого і тверезого бачення перспектив майбутнього. В ХХІ ст. для будь-якого українця є очевидною необхідність зближення української спільноти, яка переборює нав'язані віками імперські традиції, та західноєвропейської спільноти.

Проблема місця української культури в європейському просторі мала актуальність з ХІХ ст. та порушувалась у роботах П. Куліша [12], І. Франка [19], М. Драгоманова [7] та інших, пізніше – учасників літературної дискусії 1925 – 1928 рр. – М. Зерова [8], М. Хвильового [20] та інших, в публіцистиці та наукових студіях української діаспори ХХ ст. – І. Багряного [2], Ю. Косача [10], У. Самчука [17], Ю. Шереха [22] та інших. Серед українських інтелектуалів, для яких майбутнє України поряд із демократичними, правовими державами Європи було очевидним, знайшла своє місце й українська письменниця Євдокія Гуменна.

Творча спадщина, особливості художнього відтворення історичних явищ, жанрова специфіка творів Докії Гуменної стали об'єктом наукових студій українських дослідників Ю. Артеменка [1], Н. Довганич [6], О. Коломієць [9], Г. Костюка [11], В. Марценішко [14], М. Лаврусенко [13], В. Родигіної [17], Т. Садівської [18], П. Сороки [20], Т. Швець [21], О. Шостак [23]. Одним із малодосліджених аспектів історіософських поглядів письменниці залишається її бачення ролі та геополітичного становища України у ХХ столітті.

Протягом 1939–1945 рр. світ переживав один із найбільших військових конфліктів – Другу світову війну, яка призвела до радикальних змін у міжнародному, суспільно-політичному та культурному житті всього людства. Докія Гуменна була очевидцем і військових дій на території СРСР під час бомбардування німецькими військами Києва, і нацистського окупаційного режиму в Україні, і капітуляції Німеччини. Ці події змусили письменницю замислитись над причинами війн та їх наслідками, а що найважливіше – над перспективами для України після Другої світової війни. Всі її переживання вилились у дві роботи «Епізод із життя Європи Критської» [4] та «Хрещатий Яр» [5], через які вона і транслювала результати міркувань.

У 1943 р. Д. Гуменна написала повість-феєрію «Епізод із життя Європи Критської», частину якої 1948 р. опублікувала в журналі «Арка», а 1957 р. вона вийшла окремою книгою у Нью-Йорку (США). Саме цю роботу український літературознавець Григорій Костюк називає «філософським трактатом у діалозі», а також «новітнім «виводом прав українського народу», адже однією із ключових проблем повісті є право України на незалежність і рівноправність серед європейських народів [11, с. 64]. Журналістка вінніпезького журналу «Український голос» Л. Горлиця, як і Г. Костюк, вказувала, що повість є твором, з якого легко створити фільм [3, с. 9]. Ця робота була відзначена 1944 р. на літературному конкурсі «Українського видавництва» у Львові. Але читачі, попри позитивні відгуки та рецензії, не зацікавились нею, тож вона не мала популярності.

Ідея європейської інтеграції не була новою для західноєвропейського суспільства. Після Першої світової війни (1914–1918 рр.) було запропоновано низку проектів формування економічних і політичних блоків європейських капіталістичних країн: «Пан-Європи», «Європейської федерації», «Європейського союзу», Сполучених Штатів Європи і т. п. Однак для пересічної людини, особливо радянської, можливість такої трансформації Європи була маловідома, або не відома зовсім.

Д. Гуменна, вказуючи на необхідність об'єднання європейських країн, 1943 р. об'єктивно долучилась до плеяди європейських експертів, що наголошували на потребі у злитті європейських промисловості, інфраструктури, освітнього та наукового простору тощо. Письменниця переконана, що ХХ століття – це час великих держав, і жодна невелика країна не може існувати самостійно, адже Європа – це «жива, неподільна істота, а не зшите з різнокольорових лоскутків рядно, розвішане на мапі!» [4, с. 84].

Аналізуючи причини війн ХХ століття, Докія Гуменна дійшла власного висновку, що головною з них є відсутність «спільноти» в Європі. Остання у письменниці викликає асоціацію з безтурботною жінкою, яка мріє про спокій [18, с. 356]. Довготривале ігнорування такими впливовими у міжнародній політиці країнами Західної Європи (Францією, Великою Британією) права націй на самовизначення (наприклад, українців), національних конфліктів (наприклад, у Югославії), нехтування національними інтересами у ході проведення політики умиротворення агресора (наприклад, за рахунок Чехословаччини) є яскравим підтвердженням поглядів письменниці [1, с. 26]. Саме така нерішуча політика західних демократій дозволила домінувати агресивним тоталітарним режимам у Німеччині, Італії, СРСР.

Не менш вагомою причиною збройних конфліктів письменниця вважала перевагу раціонального над інтуїтивним (духовним). Вона вказувала на стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, який плекали всі народи Європи, удосконалення військової техніки

протягом останніх десятиріч та майже повну втрату європейцями духовного зв'язку з минулим, з історією, ігноруванням духовної частини життя, гуманізму.

Основні ідеї, які намагалась донести Докія Гуменна до читача, полягали в такому: по-перше, те, що Друга світова війна не принесла свободи народам Центрально-Східної Європи, а по-друге, перед всіма європейськими державами постало нелегке завдання пошуку компромісів між собою задля подальшого об'єднання [24, арк. 182].

Д. Гуменна порушує питання місця України на політичній карті Європи та можливої перспективи стати її невід'ємною частиною. Але для цього було необхідно позбавитись внутрішніх чинників, що призводять до розколу українського народу. Серед них Д. Гуменна виділяє домінування індивідуалізму в національному характері українців та їхню легковірність; розбіжність у світосприйнятті українців Заходу і Сходу, адже вони є «продуктом різних окупацій» [4, с. 384]; довготривале панування іноземців-загарбників над нашим народом.

Спостерігаючи за поспішною втечею більшовиків з Києва під час нападу Німеччини, швидке ідейне перефарбування тих, хто ще недавно був щирим комуністом, догматичну затятість новоприбулих націоналістів (похідних груп ОУН), Д. Гуменна вказує на ще один недолік українців – відсутність сильних неогоїстичних особистостей, здатних не лише мріяти, а й працювати, покладаючись тільки на свої сили, відмовившись від вузькопартійних чи групових інтересів. Письменниця не підтримує жодної панівної доктрини, яка засліплює розум і серце, вважає їх такими, що не відповідають українським потребам.

Тому одна із частин повісті «Епізод із життя Європи Критської» присвячена авторській демонстрації антагонізму між демократією і аристократією, причому аристократія у письменниці асоціюється із партійним керівництвом СРСР, що при проголошеній рівності протистояло інтелігенції, пролетаріату і селянству; нацією і класом; ідеєю і матерією, раціональним та інтуїтивним. Докія Гуменна є безперечною прихильницею демократичного політичного режиму, націоналізму та єдності духовного й матеріального, що не можуть існувати один без другого. Хоч письменниця не раз наголошувала, що не має антибільшовицьких думок, бо вона – «продукт радянської системи», однак демонструвала негативне ставлення до ідеї класового суспільства, зокрема «диктатури пролетаріату». Вона переконувала, що «пролетар не має батьківщини... чого варт такий безбаченко?» [4, с. 113]. А нація, яка відчуває та зберігає свою єдність, скільки б не втрачала своєї державності, буде відроджуватись і розвиватись.

Письменниця звертає особливу увагу на колиску формування українського народу, якою вона вважала територію Наддніпрянщини, відхиляючи інші теорії. Д. Гуменна вказує, що саме Україна є правонаступницею Київської Русі, а назва «Росія» є краденою [4, с. 64]. А бездержавність українців – результат інкорпорації українських земель до складу іноземних країн. Особливо руйнівний вплив чинили Російська імперія та СРСР. Тоталітарний режим Радянського Союзу вона ототожнювала з нацистським у Німеччині і не мала сумніву щодо його повалення з часом.

Письменниця, вказуючи на потребу Європи в Україні, пророкувала, що саме Україна стане «зародком майбутнього співжиття народів, що проросте ... з хаосу суперечностей» [4, с. 137]. А шанс у відновленні незалежності Докія Гуменна вбачала в участі України у Другій світовій війні під проводом Організації українських націоналістів.

На думку Д. Гуменної, Європа є своєрідним імперіалістичним утворенням. Тому вона відстоює право України на незалежність та самостійність поза межами об'єднаної європейської спільноти, але у тісній співпраці з нею. Адже Україна є європейською державою, а українці частиною індоєвропейських народів. Однак попри це, письменниця застерігає щодо можливої появи нової крайності: бездумне сліпе впровадження чужих порядків. Вона закликає до збереження давніх самобутніх українських традицій, їх розвитку та модернізації: «європейський одяг... А де ж він узявся, як не виробився з етнографічних одягів народів? То чому ми маємо переймати, а не розвивати свій? Пізно вже? Краще взяти

готове? Так і побут, суспільні системи? А де ж наша творчість, про яку ми стільки кричимо? А сірість уніфікації!» [25, с. 10]. Слепе наслідування чужих традицій, проявів культури обурювало письменницю.

Отже, українська діаспорна письменниця Докія Гуменна вже у 40-х роках ХХ століття відстоювала ідею об'єднаної Європи, а єдину перспективу розвитку України вбачала в її утвердженні у статусі суверенної, демократичної, правової держави та невід'ємної частини європейської сім'ї народів.

Література

1. Артеменко Ю. Докія Гуменна повертається на Батьківщину / Ю. Артеменко. – Умань : УВПП. 2006. – 69 с.
2. Багрянний І. Думки про літературу / І. Багрянний // МУР. Збірник літературно-мистецької проблематики. – 1946. – Збірник І. – С. 25–38.
3. Горлиця Л. Казки Докії Гуменної / Л. Горлиця // Український голос. – 1982. – № 50. – С. 9–10.
4. Гуменна Д. Епізод із життя Європи Критської / Докія Гуменна. – Нью-Йорк : «Слово», 1957. – 143 с.
5. Гуменна Д. Хрещатий яр / Докія Гуменна. – Нью-Йорк : «Слово», 1956. – 489 с.
6. Довганич Н. «Ми – всі сліпці. Бредемо у майбутнє навпомацки. Зрячі тільки в минуле»: динаміка пам'яті у романістиці Докії Гуменної / Н. Довганич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – 2016. – Вип. 2 (36). – С. 107–113.
7. Драгоманов М. Сторінки великого життя / М. Драгоманов // Драгоманов М. Вибране. – К. : Либідь, 1996. – 682 с.
8. Зеров М. Наші літературознавці і полемісти / М. Зеров // Червоний шлях. – 1926. – Ч. 4. – С. 151–177.
9. Коломієць О.В. Проза Докії Гуменної (проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 Українська література / О. В. Коломієць. – К., 2007.
10. Косач Ю. Вільна українська література // МУР. Збірник літературно-мистецької проблематики. – 1946. – Збірник II. – С. 47–69.
11. Костюк Г. На перехрестях життя та історії: до 70-річчя літературної діяльності Докії Гуменної / Григорій Костюк // Сучасність. – 1975. – № 4 – С. 50–75.
12. Куліш П. Шукачі щастя / П. Куліш ; пер. з рос. І. Миронця. – К. : Рух, 1930. – 210 с.
13. Лаврусенко М. Повість-феєрія Докії Гуменної «Епізод з життя Європи Критської»: жанрово-стильові модифікація / М. Лаврусенко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Вип. 111. – Серія : Філологічні науки (літературознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 121–131.
14. Марценішко В. Синтез історіософського та міфологічного у творчості Докії Гуменної / В. Марценішко // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. Збірник наукових статей. – 2004. – Вип. 58. – С. 40–45.
15. Родигіна В.Ю. Мемуаристика Докії Гуменної: інтерпретація української ідентичності в літературі та культурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Родигіна В. Ю. ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 16 с.
16. Садівська Т. Твори Докії Гуменної в контексті «наукової белетристики» / Т. Садівська // Слово і час. – 2004. – № 3. – С. 70–76.
17. Самчук У. Велика література / У. Самчук // МУР. Збірник літературно-мистецької проблематики. – 1946. – Збірник I. – С. 38–54.
18. Сорока П. Докія Гуменна. Літературний портрет. До 100-ліття з дня народження письменниці / Петро Сорока. – Тернопіль : Арії, 2003. – 496 с.
19. Франко І. Задачі і метод історії літератури / І. Франко // Зібрання творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1984. – Т. 41 – С. 17–23.

20. Хвильовий М. Твори: У 2 т. / М. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – 619 с.
21. Швець Т.В. Щоденник Докії Гуменної: типологія жанру, історико-літературний контекст: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Наук. спец. 10.01.01 Українська література, Тернопіль, 2017.
22. Шерех Ю. Друга черга: Література. Театр. Ідеології / Ю. Шерех; уклад. Ю. Шевельов. – Нью-Йорк : Сучасність, 1978. – 392 с.
23. Шостак О.О. Досвід війни в романі Докії Гуменної «Хрещатий Яр»/ О.О. Шостак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Філологічні науки. – 2015. – Вип. 40. – С. 44–48.
24. Архів відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, – Ф. 234 Д. Гуменна. – Спр. 22 «Дар Евдотеї. Друга серія – (Америка). Ізоляція. Частина IV. Пустеля. Частина V». – 240 арк.
25. Архів відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, – Ф. 234 Д. Гуменна. – Спр. 1 Докія Гуменна. Щоденник. Зошит 20, 21, 22, 23, 24. Роки: 1948, 1949, 1950. – 111 арк.